

Tullen vs. Smuggling: Helsingborg

Motståndformer bland smugglare utifrån tullrapporter år 1835

Axel Juhlin-Dannfelt [axeljdannfelt@gmail.com]

Abstract: Smuggling in Sweden during the nineteenth century is poorly understood at the moment. The topic is notoriously hard to study, yet all research point to it playing a significant role all throughout the early modern period, bypassing highly regulatory trade legislation in order to provide consumer goods to customers. Recent studies have drawn attention both to its surpassive reach and the considerable public support it enjoyed within communities. Despite legislative measures smuggling remained prolific and thus it can be construed as an arena of conflict between state interests, and desires and needs of its subjects. This paper attempts to explore this conflict by studying reports of customs officials detailing their confrontations with smugglers in and around Helsingborg, Scania in the mid-1830's. Through a close reading of these reports in dialogue with extant theoretical work on economic strategies, class, and state development, the hope is to better understand the motivations and contexts surrounding smuggling. The paper is also an exploratory foray into source material that, thus far, not garnered much interest from historians, with an eye on further avenues of research.

Lunds universitet, Ekonomihögskolan

Kurskod: EKHK31

Kandidatuppsats (15 högskolepoäng/ECTs)

Juni 2023

Handledare: Malin Nilsson

Examinator: Håkan Lobell

Ord: 12 853

Särskilda tack till Ale Pålsson, för uppslaget

Till Malin Nilsson för handledning och stöd

Till min partner Eira för att få mig att skriva eländet

Slutligen ett tack och förlåt till dig som nödgas läsa det

Innehållsförteckning

1. Introduktion	1
1.1 Forskningsproblem	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.2.1 Syfte	2
1.2.2. Frågeställningar	2
2. Forskningsläge och teori	3
2.1 Tidigare forskning	3
2.2 Teori	7
2.2.1 Makt och motstånd utifrån Foucault	7
2.2.2 Strategibegreppet	8
2.2.3 Sociala brott och klassperspektiv	8
3. Historisk bakgrund	9
3.1 Importförbud, tullar, protektionism	9
3.2 Generaltullstyrelsen	11
3.3 Lokala förutsättningar	12
3.4 Proletarisering och pauperisering	13
4. Källmaterial	14
4.1 Materialbeskrivning	14
5. Metod	16
6. Analys	17
6.1 Rapporternas innehåll	17
6.1.1 Tullbetjänter på reträtt	17
6.1.2 ”Så ni äro Röfvare”	19
6.1.3 Tyger, paraplyer och rom	19
6.1.4 Okända flyende, upphittat gods	20
6.1.5 Fredliga anhållningar	21
6.2 Diskussion	23
6.2.1 Smuggling som socialt brott; klassperspektiv	23
6.2.2 Makroproblem	24
6.2.3 Mikroproblem	24
6.2.4 Smuggling som strategi	25

7. Slutsatser och sammanfattning	26
7.1 Uppsatsens mål	26
7.2 Slutsatser	27
7.3 Framtida forskning	27
8. Källmaterial och litteratur	28

1. Introduktion

1.1 Forskningsproblem

Smuggling är oskiljbart från frågor om legalitet, makt och reglering, men också konsumtion. Liksom all brotts historia kan fenomenet fördjupa och nyansera vår förståelse av samhällen och deras ekonomier, i diskrepansen mellan lag och praktiker belyses konfliktytor och intressen. Handeln med kontraband kan ge oss inblickar i delar av vår konsumtions historia som annars inte är synlig, den kan också problematisera vår förståelse av acceptans för statens lagar och dess auktoritet.

Illegal införsel är en konstant faktor i våra samhällen, och ofta en väldigt viktig komponent för att förstå hur de utvecklas och ser ut. I perioder och platser blir det helt väsentligt. Försök exempelvis beskriva 1920-talets Förenta Stater utan att nämna den illegala handeln med alkohol. Eller för att ta ett närmare exempel: Beskriv vår samtid utan att ta hänsyn till den internationella handeln med narkotika och dess effekter. En fullödig bild av vår ekonomiska historia fordrar att vi studerar även detta ur ett historiskt perspektiv.

Smuggling i Sverige ur ett historiskt perspektiv har varit otillräckligt studerat, inte minst under sjutton- och artonhundratalet. Inte så att smuggling på något sätt är okänt för den svenska historievetenskapen, smuglingen lämnar spår på alla möjliga håll i våra källmaterial och var även ett fenomen som upptog omfattande politisk debatt under tidsperioden (Knutsson 2023, kap. 2). Vår bild av handelsvolymerna i Sverige under både sjutton- och artonhundratalet baserad på de offentliga källorna ger en otillräcklig bild av verkliga förhållanden. Eli Heckscher beskriver smuglingens inverkan som viktig och uppskattar volymerna av insmuglat gods som så pass stora att de förflyttar ett exportöverskott till underskott och att de kunde utgöra så mycket som en femtedel av importen (Heckscher 1949 sid. 656–657). Detta är omöjligt att med någon säkerhet utröna, men det sätter fingret på hur stor denna verksamhet var, och varför den förtjänar ett större intresse.

Smuglingen utgjorde alltså en stor ekonomi, och lokalt borde den rimligtvis ha haft en enorm påverkan på samhället, ekonomiskt, socialt och politiskt. Detta är i sig väl värt att undersöka närmare, liksom vi intresserat oss för annan ekonomisk aktivitet – om den sysselsatt människor i större omfattning bör den undersökas. Men alldeles utöver det är smuggling viktigt för oss att studera eftersom det också är ett segment av vår konsumtions historia som vi delvis saknar kunskap om. Smuglingen möjliggjorde konsumtion av varor hos bredare lager av befolkningen, men de syns inte alltid i import-rullarna. Vilka importvaror som svenska hushåll konsumerade och i vilken grad stämmer inte helt överens med den officiella statistiken. Att närmare studera detta ger oss en tydligare bild av samhällslivet.

Smuggling, liksom all ekonomisk brottslighet, kan dock vara svårt att studera, det hör som till dess själva natur att vara dold och lämna få spår efter sig. Ämnet lämpar sig illa för kvantitativa studier, den data som finns i form av beslag eller domar kan vi inte utvärdera

representationsvärdet för. Tidsserier och makroanalyser hamnar lätt på ostadig grund (Knutsson 2023 sid. 9). Det innebär en svår utmaning, eftersom vi inte kan säga något definitivt om volymer och värden, de rent ekonomiska aspekterna av smuglingen. Åtminstone inte med någon större träffsäkerhet (eller något sätt att utvärdera påståenden för den delen).

Med tanke på svårigheterna fordras andra metoder än vad man typiskt kan använda för att studera handel och konsumtion. Smuglingen är ett sammansatt fenomen och kräver därför ett mer facetterat närmande där vi tar vara på både teori och varierande källmaterial (Knutsson 2023, sid. 4). Denna studie har inte möjligheten att ta ett sådant brett grepp om fenomenet, utan kommer fokusera på en av dessa facetter, nämligen mötet mellan smugglare, och den myndighet som var satt att bekämpa och motarbeta dem, Tullen. Jag kommer argumentera för att smuglingen delvis måste förstås som en invävd strategi i den lokala ekonomin. En ekonomisk strategi är värd att försvara för den som utövar den, och det är detta försvar, detta motstånd som kommer vara föremål för denna uppsats. Genom en mikrohistorisk studie av ett år i Helsingborg under 1830-talet vill jag beskriva detta, och sätta det i en belysande kontext.

1.2 Syfte och frågeställningar

1.2.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att bidra till forskning om smugling under artonhundratalet genom att förstå fenomenet som motstånd invävt i ekonomiska strategier. En analys av källmaterial som beskriver konfrontationer mellan smugglare i Helsingborg och tulltjänstemän kan förhoppningsvis bringa en fördjupad och nyanserad bild av smuglingen i södra Sverige. Ambitionen är att i konflikten mellan ett utbrett smugglande och tullens försök att stävja det kunna identifiera motivationer och förhållningssätt bland de som smugglade. Antagandet är att smuglingen var en vanlig ekonomisk strategi för många som levde i och runt Helsingborg. Genom att titta på deras motstånd mot ingripanden från tullens sida hoppas jag kunna blottlägga detta.

En sekundär målsättning med uppsatsen är att undersöka källmaterialet med ett öga mot framtida utökade studier. Materialet är inte beskrivet i andra studier, och den här undersökningen är delvis ett utforskande av vad materialet innehåller, och hur det kan sättas i relation till annan forskning inom fältet.

1.2.2 Frågeställningar

- *Vilka typer av motstånd gentemot Tulltjänstemännen kan utläsas i rapporterna?*
- *Hur kan vi förstå och förklara motivationerna till motståndet i termer av ekonomiska strategier?*

2. Forskningsläge och teori

2.1 Tidigare forskning

Svensk forskning på smuggling har varit relativt begränsad. I nära tid har egentligen bara två forskare ägnat sig åt att närmare studera detta: Anna Knutsson och Pia Lundqvist (Knutsson 2023, sid. 4 fotnot 23).

Anna Knutsson är en av de mest aktiva inom forskningsfältet i Sverige idag och har nyligen publicerat ”Shadow Economies in the Globalising World. Smuggling in Scandinavia 1766–1806” (2023) och är en bearbetad utgåva av hennes doktorsavhandling med samma namn från 2019. Denna tillsammans med en artikel publicerad av Knutsson 2019 i *History of retailing and consumption* har utgjort utgångspunkten för den här uppsatsen.

Knutsson studerar smugglingen i ett flertal nyckelregioner i Sverige och Finland under det sena sjuttonhundratalet och tidiga artonhundratalet, bland annat Skåne. Knutsson lägger stor vikt vid att smugglingen är en komplex företeelse som på grund av sin illegala natur kan vara svårstuderad. Det är därför viktigt att man närmar sig fenomenet från flera olika vinklar, tar till varierande metoder och källmaterial för att belysa dessa skuggekonomier.

Hennes målsättning är att visa på hur smugglingen var en del av ett omfattande nätverk av marknader och ekonomiska praktiker vid en tid av en så kallad ”första våg” av globalisering. Även perifera marknader som Sverige var i själva verket intimt sammanvävda med en växande global handel, pådriven av europeisk expansion, agrar utveckling och tidigindustriell produktion. Hon tar till sin hjälp lagtext, domstolsprotokoll, polisrapporter, tulldokumentation, samtida debatter, materiella lämningar med mera.

Vidare fäster Knutssons undersökningar vikt vid att smugglingen både skapas och bekämpas i en utveckling där stater söker utökad kontroll över territorialitet och interna marknader samt befolkningens konsumtionsmönster.

Knutsson introducerar innovativa och kreativa sätt att närma sig smuggling genom att titta på en mångfald av källmaterial. Lagtexter, domstolsprotokoll, rapporter, offentliga samtida debatter, privata brevväxlingar och dagböcker är bara några av källorna hon gått till för att ringa in ämnet. Vad som framgår är att smugglingen är svår att studera ”direkt”, så som man kan studera andra handelsflöden, men däremot lämnar den gott om avtryck i annat källmaterial.

Ett av dessa alternativa sätt att studera smuggling hos Knutsson hämtas hos **Pia Lundqvist** som är en svensk historiker som intresserar sig för handel och konsumtion i Sverige, i synnerhet de nätverk som spridde varor över landet. Som ett led i det har hon gjort forskning på tyger, produktion, införsel och distribution. I ett kapitel i antologin ”Dolda innovationer: Textila produkter och ny teknik under 1800-talet” (2013) beskriver hon den mängd av olika textilier som var förbjudna till import under artonhundratalet, att införseln var omfattande och organiserad, men även, intressant nog, hur insmugglade tyger kunde penetrera djupt in i landets marknader. Lundqvist uppmärksammar hur de allra senaste moden från kontinenten i form av färg och tryck, trots att de var förbjudna, nådde inte bara Sveriges gränsregioner, utan

även ut bland allmogen. Genom att studera bland annat livstycken från allmogedrakter från Ångermanland i Nordiska museets samlingar uppdagar hon att en majoritet av dessa innehåller importerade textilier som låg under införselbjud. Hennes fynd understryker både hur omfattande denna handel varit, och hur mycket mer sammanlänkade svenska konsumenter i inlandet var med internationella marknader än vi kanske antagit eller insett. Det visar på en vitt spridd konsumtion av importvaror som inte varit föremål för ekonomisk-historisk forskning.

Det har förekommit mer forskning på smuggling och smugglare i en fransk och brittisk kontext, och där har vissa också särskilt intresserat sig för smugglingens motstånd mot reglering. Amerikanen **Michael Kwass** är en av dessa. Hans verk "Contraband. Louis Mandrin and the Making of a global Underground" från 2014 utgör en kartläggning och studie av en välkänd fransk smugglare under mitten av sjuttonhundratalet vid namn Louis Mandrin och som ledde band på uppåt 200 beväpnade män. Mandrin bedrev flera spektakulära och ökända aktioner gentemot det franska *Ferme générale* (ett semi-statligt och paramilitärt bolag och innehavaren av monopol på tobak- och saltförsäljningen i Frankrike under tidigmodern tid). Aktionerna bestod i tvångsförsäljning av smuggelgods, där Mandrin med sina män intog mindre städer och avtvingade stora summor pengar från lokala representanter för *Ferme générale* mot att de lämnade över det gods som de införskaffat i Savoyen (vilket då var en del av kungariket Sardinien) och transporterat över till franskt territorium. Handeln skedde under vapenhot men Mandrin var noga med att exempelvis lämna kvitton på försäljningen. Hans aktioner var alltså inte exakt rån eller plundringar, utan snarast ett sätt att med våldskapital bryta ett monopol som ansågs orättfärdigt, och tvinga fram en sorts legitimitet för smugglarnas egen verksamhet.

Kwass studerar aktionerna i detalj – smugglarnas metoder, ambitioner och motivationer å ena sidan, och responsen från monarkin, domstolar och *Ferme générale* å andra. De logiker och förhållningssätt som smugglarna uppvisade utgör föremål för Kwass intresse, och han understryker vikten av att förstå smugglarna som aktörer i ett större globalt sammanhang under sjuttonhundratalet. Bokens analys står på tre ben: Globalisering; konsumtion samt den tidigmoderna statsapparatusens expansion. Smugglingen i Frankrikes dåvarande gränsregioner i sydöst utspelar sig i brännpunkten av dessa tre utvecklingar. Kwass menar att smuggling knappast var ett perifert fenomen utan intimt sammanflätat med det framväxande moderna samhället. Han åberopar hur kvalitativa metoderna och mikrohistorisk forsknings möjligheter att undersöka makrohistoriska narrativ och utvecklingsförlopp genom att följa deras effekter på lokal, konkretiserande nivå.

En annan historiker som intresserat sig för hur smuggling legitimerades och upprätthölls är Cal Winslow i "Sussex Smugglers". Winslow har undersökt smuggling i Sussex under 1700-talet, först publicerad 1975 i antologin "Albions Fatal Tree. Crime and Society in Eighteenth-Century England". I sitt bidrag studerar han den omfattande smugglingen i Englands sydvästra kustområden. Det är en detaljerad studie som kartlägger smugglingen, dess aktörer

och dess bekämpning. Sussex var okänt för sina stora ligor som satte hårdfört motstånd mot alla försök att inskränka deras verksamhet.

Smugglingen i Sussex hanterade väldiga volymer kontraband och hade hundratals personer inblandade i sina operationer. Smugglarligorna i Sussex hade ett avsevärt lokalt inflytande och var väl beväpnade till den grad att de effektivt kunde underminera och motverka lagliga myndigheter. Det hela resulterade slutligen i att kronan fick kalla in rena militära operationer för att bekämpa deras inflytande och verksamheter.

Winslows forskning visar hur smuggling uppfattades som en legitim och naturlig sysselsättning bland Sussexbor. Alldeles oavsett vad lagen sade så var smugglingen delvis sanktionerad av omgivningen, och ofta åtnjöt smugglarna både stöd och beskydd från lokalbefolkningen. Man tycks ha sett det som en lokal näring, inte annorlunda från någon annan regional specialisering som kunde ge inkomst och tillgång till eftertraktade konsumtionsvaror, till exempel billigt te, tobak eller alkohol. Utöver möjligheterna till inkomst föreslår Winslow en mer socialt förankrad förklaringsmodell. Han menar att för många unga män vilkas övriga förutsättningar till inkomst var kraftigt kringkurna (av ekonomiska eller sociala skäl) kunde smugglingen vara en alternativ karriärmöjlighet: ”Smuggling was for the poor a way out, an escape for those who refused to submit ” (Winslow 2011, sid. 157).

Vidare pekar han på smugglarna och de som samarbetade med dem också ofta gav uttryck för ett förakt för ekonomiska eliter, medlemmar av domstolsväsendet och statlig myndighetspersonal. Winslow målar upp sammansatt bild av smugglares motivationer, men som i grund kan sägas handla om motstånd: Motstånd mot legislativa inskränkningar av en ekonomisk verksamhet, men även motstånd mot social och politisk auktoritet.

Den brittiske kriminal- och socialhistorikern **Douglas Hay** har studerat brottslighet delvis utifrån samma perspektiv som Winslow. Hans artikel ”Crime and Justice in Eighteenth- and Nineteenth-Century England” (Hay, 1980) är både en översikt och analys av lagstiftning, repression och legitimitet under sjutton- och artonhundratals England. Hay studerar inte enbart smuggling utan brott övergripande. Särskilt de där en diskrepans stod att finna mellan sociala normer och lagar. Alltså när en praktik (exempelvis smuggling, tjuvjakt, vrakplundring, med mera) betraktades som en oproblematiserad eller rättfärdig av breda folklager, men som förklarats olaglig av lagstiftande myndigheter. Hay pekar på att de segment av samhället som stiftade lagar främst representerade elitens intressen, snarare än de som mest kom att drabbas av lagarna, det vill säga småskaligare bönder, arbetare, fattiga, med flera.

Klassperspektiv och maktens ojämlika fördelning är centrala för Hays forskning; hur de samspelar med frågor om legitimitet och kontroll. Hay belyser hur hävder, traditioner (i synnerhet de relaterade till näringsverksamhet eller produktion) historiskt blivit konfliktytor när lagstiftande auktoritet sökt reglera dem. Det fanns, menar Hay, en klart politisk aspekt i

valet att inte följa lagens ord, i att inte erkänna legitimiteten i en specifik lag, eftersom den ansågs orätt. Han skriver att:

Thus poachers, smugglers, pillagers of wrecked ships, and makers of counterfeit coin all worked collectively within communal definitions that legitimized their crimes [...] All these groups too, at times, used riot, destruction of property, or violence against others while defending their distinctive economies. (Hay, 1980)

Han menar att det fanns en medvetenhet på lokalsamhällsnivå om de specifika politiska, sociala och ekonomiska intressen som man hade gemensamt, och att fortsätta med sin aktivitet blev ett ställningstagande i en pågående förhandling med lagstiftande makt.

En motsatt tolkning till Hays och Winslows står att finna hos brittiske historikern Eric Hobsbawm. I sitt verk "Bandits" (1969) studerade Hobsbawm olika varianter av laglösa band runt om i världen från sextonhundratalet och framåt; de män som av olika skäl kom att hamna utanför samhället utanför lagen och som livnärde sig på rån, stöld, smuggling, kidnappning, som hyrsoldater osv, men som i egenskap av en sorts rebeller mot överhet, också fick en särskild status. De var inte brottslingar i vanlig bemärkelse, utan vad Hobsbawm kallar "social bandits", en sorts bonderebeller som förvisso kunde vara våldsamma, men som respekterades, legitimerades av sin omgivning och sociala grupp. Men, menar Hobsbawm, oaktat att de var folkliga hjältar så var det inte fråga om några romantiska revolutionärer. Vi inte kan tillskriva dessa grupper en politisk ideologi, eller läsa deras aktiviteter som medvetna aktioner i ett program. Att läsa dem som artikulerade politiska subjekt är att anlägga en modern syn på deras handlingar. Hobsbawm beskriver inte smugglare i, men likheterna i att ägna sig åt en illegal verksamhet som stöds och uppskattas av omgivningen gör att vi bör ta hans invändning under beaktande.

Smuggling var av förklarliga skäl som mest framträdande i gränsregioner mellan territorier. Det var där som kontaktytorna med andra marknader var som störst och geografisk närhet underlättade överföring av gods. Fransk-brittiske historikern **Renaud Morieaux** har gjort en undersökning av en maritim sådan. I "The Channel: England, France and the construction of a maritime border in the eighteenth century" studerade Morieaux (2016) Engelska kanalen i egenskap av maritim gräns mellan England och Frankrike. Hans uppehåller sig vid de som levde längs med kusten på bägge sidor, såsom fiskare, smugglare, handelsmän med flera. Han argumenterar att för dessa grupper hade den maritima gränsen speciella betydelser vilket dikterade deras politiska, sociala och ekonomiska beteenden.

Engelska kanalen var på lokal nivå förstådd som en delad zon med möjligheter till rörelse och utbyte. För de som levde och verkade på och runt kanalen var gränsdragningen akut kännbar, men inte som en barriär, utan som ett poröst medium. Deras position längs med gränsen innebar också att de hade sina egna intressen i hur man skulle förhålla sig till den delade gränsen och sina grannar på motsatt sida. Dessa var inte alltid i linje med vad som identifierades som strategiska intressen på statlig nivå. Handels- och trafikblockader under krigstid kunde vara ett exempel på situationer där intressen kunde divergera: Å ena sidan en

krigförande statsapparat som sökte minimera gränskorsning, och å andra sidan de som livnärde sig på att just korsa gränser, så som färjekarlar eller handelsmän.

Morieaux framhåller att detta inte betyder att människor i dessa samhällen saknade nationell identitet eller lojalitet, tvärtom var nationalitet på många sätt av ännu större betydelse jämfört med de som inte levde längs gränsregioner, eftersom det ständigt aktualiserades. Deras dagliga liv var till stor del förankrat i just korsandet av gränser, i mötet med andra nationaliteter, både som rivaler och som samarbetspartners. Morieaux lånar begreppet ”transmigrantisk” ifrån sociologin som en användbar benämning på sådana samhällen. Avgörande i denna sociologiska betydelse är att transmigranter inte är, så att säga, ”lösdrivande”, utan vad som definierar dem är att de bildar nätverk och utför transaktioner på bägge sidor en gräns. Jag kommer applicera denna terminologi på Helsingborg, och menar att det är en viktig pusselbit för att förstå smuglingens villkor och motivationer.

2.2 Teori

2.2.1 Makt och motstånd utifrån Paul-Michel Foucault

Den franske samhällsteoretikern och filosofen Paul-Michel Foucault är en av de mest inflytelserika tänkarna på ämnet makt och motstånd. Han utvecklade insatta och sofistikerade teorier om vad makt är, hur den skapas och vad vilken effekt den har på individer och samhällen.

Foucault lägger stort vikt vid disciplinering, kontroll, en förändring av hur legala maktstrukturer utökar sin räckvidd under det tidiga artonhundratalet. Modernisering, byråkratisering, professionalisering är alla element i denna förändring (Foucault 1977, Turkel, 1990). Moderniseringen innebar nya maktmedel och nya möjligheter att övervaka efterlevnad. Det sker genom direkta och indirekta medel. Exempelvis innebar en ny effektivare byråkrati och en resursstarkare stat att man kan utöka institutioners kapacitet. Myndigheter kan helt enkelt anställa fler poliser, tulltjänstemän, inrätta fånganstalter på stor skala, med mera. Genom att centralisera och utöka deras organisationer är det också lättare att koordinera deras arbete: regleringsapparaten blir samtidigt både mer omfattande och effektivt. Institutionernas närvaro blir mer påtaglig, den syns och ingriper mer i människors liv, vilka börjar anpassa sitt beteende därefter. Man internaliserar kontrollen, kan man säga (Svedin, 2015, sid. 16). Men, detta väcker också motstånd på olika sätt. Tulltjänstemännen kan betraktas som ett exempel på den omvandlingen. Vid tiden för undersökningen har de delvis ställts under militär ordning och disciplin, de är beväpnade, uniformerade, uppbackade av en omfattande byråkratisk apparat. Denna nya kår representerar den opersonliga moderna myndighetsutövningen. Förstått ur ett foucauldianskt perspektiv blir den uniformerade tjänstemannen en manifestation av en delvis anonym och omfattande makt, omöjlig att helt greppa eller närma sig men lika omöjlig att förneka – den byråkratiska staten (Turkel 1990). Tullen och dess

tjänstemän är ett verktyg i en större process av tuktan och disciplinering där den moderniserande staten söker att omforma beteenden på djupet. ”Målet” är självreglering, internalisering av lagen. 1835 är denna process ännu i sin linda, och inte självklar. Människor i Helsingborg har inte internaliserat reglering av smuggling, och det är en teoretisk insikt som kan vara hjälpsam för att förstå varför man motsatte sig tulltjänstemännen. Deras legitimitet var ännu inte en självklarhet.

2.2.2 Strategibegreppet

Begreppet strategi är lånat från socialantropologin och har använts framför allt inom familjehistoria som ett sätt att beskriva mönster i individers och grupperns beteenden. Strategi är ett begrepp för att förklara hur många beslut på aggregerad nivå resulterar i en viss utkomst. Kort sagt, en strategi förklarar varför människor fattar vissa beslut utifrån att deras beslut syftar till ett överordnat mål. För den här uppsatsen har jag gått till historikerna Pier Paolo Viazzo och Katherine A Lynch som i artikeln ”Anthropology, Family History, and the Concept of Strategy” (2002) ger en god översikt av termens bakgrund, utveckling och huvudsakliga drag. Det råder inte fullständig konsensus kring begreppet och två skiljelinjer kan sägas vara väsentliga: För det första, är strategi ett faktiskt fenomen, eller är det en analytisk modell vi som forskare applicerar i efterhand, som ett resultat? Och för det andra: Bör strategi användas om både omedvetna och medvetna handlingar (Viazzo et Lynch 2002)?

Viazzo och Lynch argumenterar för att strategi som teoretiskt begrepp är mest användbart om vi använder det om ett faktiskt existerande fenomen som utgörs av medvetna handlingar hos historiska subjekt. Alltså att människor historiskt har haft uppsatta mål och att de fattat medvetna beslut för att främja det målet. Jag ansluter mig till denna tolkning av begreppet. Fördelen med ett sådant strategibegrepp är att det inte begränsas av statiska eller formalistiska modeller där subjektet reduceras till funktioner av en teori eller modell, utan om vi utgår ifrån individers och grupperns egen agens i en given situation, förstår vi motivationerna bakom handlingarna bättre. Det gör strategibegreppet fruktsamt att använda inom mikrohistorisk forskning, där det ibland kan vara svårt att passa in data i större strukturella förklaringar.

Strategin är medveten, i någon mån genomtänkt och förhåller sig till rådande omständigheter. Den utformas och anpassas efter vad som är möjligt där och då. Strategier är logiska och pragmatiska, de fungerar som en sorts karta att navigera ekonomiskt, socialt och politiskt liv för att nå vissa mål. Man planerar sitt liv efter vissa handlingar, och de betraktas som självklara och naturliga aktiviteter.

2.2.3 Sociala brott och klassperspektiv

Douglas Hay varnar oss för att inte missta lagkod som ett nödvändigt uttryck för ett samtida normsystem: ”From the assumption that criminal law broadly expresses the social norm, it is easy to conclude that crime of all kinds is a deviance.” (Hay, 1980, sid 46).

Hay poängterar att så inte alls är fallet. Tvärtom var och är detta en arena för diskrepans och kamp. Det förelåg ofta en klyfta mellan normer och lagstiftning. Brothistoriker, såsom Hay, begagnar sig av begreppet "socialt brott" ("social crime") för att beskriva sådana som inte bröt mot social eller ekonomisk konvention, men som förklarats olagliga av statlig/regional lagstiftning. Smuggling betraktas som ett typiskt exempel på ett sådant socialt brott. Enligt Hay är det väsentligt att göra skillnad på sociala brott och övrig kriminalitet när vi studerar brotts historia. Kriminalitet i allmän bemärkelse går emot moraliska och etiska normsystem i någon mån. De är asociala så till vida att de går emot, bryter ett socialt kontrakt mellan människor i ett samhälle, själva ordet "brott" är ju en bildlig liknelse vid att bryta av något. Det sociala brottet, däremot, är väsensskilt, eftersom det inte överskrider en moralisk norm, det bryter inte det sociala bandet. Alltså kan vi kalla det socialt, till skillnad från det asociala.

Hay betraktar sociala brott utifrån ett klassperspektiv. Den springande punkten är att i ett fördemokratiskt system är det inte den breda befolkningens normsystem som främst uttrycks i lagtext. Statsapparaten och dess lagar domineras av besuttna eller på annat sätt ekonomiska eliter vilkas intressen och ideologier alltså definierar vad som är formellt lagligt eller inte. I många brottskategorier är detta inte ett problem, stöld, våld, bedrägeri är ansett förkastligt oavsett klass. Men, där normsystem divergerar, det är där vi finner de sociala brotten. Många av de aktiviteter som lägre klasser ägnade sig åt var de som kom bli brottsförklarade, till exempel vrakplundring, smuggling, tjuvjakt. Särskilt under artonhundratalet sker en utveckling av ökad polisiär kontroll och lagstiftning som Hay menar bör förstås utifrån en konflikt mellan å ena sidan en utkristalliserandes arbetarklass, och å andra sidan en burgen medelklass. Lagarna och våldsmonopolet är verktyg som de dominerande klassernas kan bruka mot de lägre. Den ökade brottsligheten under samma tid behöver därför sättas i relation till detta.

3. Historisk bakgrund

Följande avsnitt situerar uppsatsens ämne i sitt historiska sammanhang. Jag kommer i korthet beskriva bakgrunden för några väsentliga omständigheter för smuglingen i Helsingborg: Handelsrestriktionerna under sjutton- och artonhundratalet; Generaltullstyrelsens organisation för tiden; förutsättningarna för smuggling som förelåg i trakten kring Helsingborg; samt vilka smugglarna kunde vara enligt tidigare forskning.

3.1 Importförbud, tullar, protektionism

Svensk handelspolitik från sextonhundratalet fram till 1854 var restriktiv, präglad av merkantilistiska och protektionistiska synsätt (Generaltullstyrelsen, 1986; Häggqvist, 2015).

Merkantilism är ekonomisk politik som strävar efter att maximera statens tillgångar på ädelmetaller genom handelsreglering, protektionism och stöttning av inhemska produktion. I

korthet utgör merkantilismens kärna en föreställning om att en nations statsfinanser är beroende av reserver av ädelmetaller, silver, guld, koppar. Dessa är basen för pengars värde, men eftersom ädelmetaller är en ändlig resurs följer att penningpolitik måste sträva efter att vinna så mycket fördel som möjligt i ett pågående nollsummespel. Ett sätt är att skapa en positiv handelsbalans av import kontra export och därmed stimulera ett inflöde av kontanta medel in till nationen medan utflödet minimeras (Kwass 2014, sid. 41-42). Merkantilism behöver inte förstås som en medveten ideologi men det är en god tankemodell för att identifiera de intressen som formade en ekonomisk politik som i grund var orienterad mot kapitalextraktion.

Olika strategier implementerades genom åren för att åstadkomma detta. Sedan tidigare hade endast vissa städer rätt att bedriva handel med utlandet, så kallade stapelstäder (Generaltullstyrelsen, 1986, sid. 80). Höga tullar och importförbud på en rad olika varor skulle hindra införsel och samtidigt gynna en inhemsk industri vilken delvis finansierades med statliga medel, vad som kallades manufakturer. Förhoppningen var att riket skulle kunna bygga upp en självförsörjning på viktiga och inkomstbringande produkter och göra nationen mindre beroende av externa handelspartners (Häggqvist, 2015, kapitel 1).

Manufakturerna utvecklade dock aldrig vare sig den produktionskapacitet eller kvalitet konsumenter önskade. Särskilt vad gäller textilier var detta kännbart. Textilier var, och är, en av de viktigaste varukategorierna för konsumenter utöver mat och husrum (Knutsson, 2019). De svenska tygerna ansågs vara i många fall av lägre kvalitet än utländska, mindre attraktiva, dyrare och därtill förmådde inte den svenska textilproduktionen hålla volymmässigt jämna steg med efterfrågan (Lundqvist, 2013). Det förvånar kanske således inte någon läsare att just textilier var en av de vanligaste kategorierna bland insmugglat gods och även den varugrupp som var föremål för de mest långtgående och detaljerade regleringarna (Knutsson, 2019; 2023, sid 13–16). Andra varor som omfattades av skyddstullar eller rena förbud var typiskt konsumtionsvaror av olika slag; socker, kaffe, choklad, tobak och vissa alkoholer. Liksom för textilier var dessa också just därför högst åtråvärda att smuggla in över landets gränser.

Listan på förbjudna varor till export eller import varierade genom åren, liksom tullavgifterna. Det var ofta föremål för intensiv politisk debatt mellan de som förespråkade protektionism för inhemska industrier och de liberala frihandelsförespråkarna (Knutsson, 2023 kap. 2). Det är dock inte för denna uppsats relevant att gå igenom detta i någon detalj. Vid pass 1835 hade liberalisering av handeln vunnit många anhängare, inte minst eftersom man var fullt medveten om att höga tullar och förbud underblåste den omfattande smugglingsverksamheten (Generaltullstyrelsen, 1986, sid. 61, kap. 2; Knutsson, 2023, kap. 2). Sverige skulle av diverse politiska skäl likväl fortsätta med skyddstullar och importförbud under ännu ett par årtionden. De sista importförbuden hävdades först 1854 (Generaltullstyrelsen, 1986, sid 34)

Det är ganska sent i tid, och kan tyckas tämligen arkaiskt och bakåtsträvande för en modern betraktare, särskilt som det även i samtiden fanns en klar förståelse för hur hopplöst det var att

faktiskt se till att regleringarna efterlevdes effektivt. Men som alltid är frågan inte fullt så enkel som vi idag kan vara benägna att betrakta den. Tullintäkter utgjorde nämligen kanske den enskilt största inkomstposten till rikets finanser under de första årtiondena av artonhundratalet. 1820-talet står det för omkring 25 procent av inkomster årligen. Under 1840-talet nära nog 40 procent (Häggqvist, 2015, sid. 121). De höga tullarna och förbuden handlade således inte endast om merkantilism och protektionism utan även om att värna en synnerligen viktig inkomstkälla. Vilket också delvis kan förklara den vikt man under det tidiga artonhundratalet lade vid att stärka den instansen som hade till uppgift att efterhålla handelslagarna: Tullen och dess tjänstemän.

3.2 Generaltullstyrelsen

Källnotering: I föreliggande avsnitt om Generaltullstyrelsens utveckling är all information hämtad från kapitel 4 och 5 i Generaltullstyrelsens jubileumsbok (1986). – *Författarens anmärkning.*

Tullar har naturligtvis funnits längre än det finns källor för, men som samlad statlig myndighet instiftas den i Sverige år 1636 som ett led i Axel Oxenstiernas reformer. Den genomgick sedermera flera olika iterationer och liksom så mycket annat är det tidiga artonhundratalet en tid av omfattande omstrukturering. Då man funnit den tidigare organisationen ineffektiv, rörig, godtycklig och belastad av korruption genomförs en omfattande reform som resulterar i instiftandet av Generaltullstyrelsen 1825 (under vilket namn myndigheten skulle fortsätta sin verksamhet fram till 1999). Under Generaltullstyrelsen föll också ansvar för kustbevakningen.

Den nya Generaltullstyrelsen innebar början på en snabb utveckling av myndigheten. En rad åtgärder sätts in för att strama upp och få tullen på fötter: Man utökade kontroll och skärpte förfarande mot personal som misskötte sig, lönerna höjdes för att minska försnillning och mutor, personalstyrkan utökades. 1831 infördes ett nytt tjänstgöringsreglemente att ersätta det föregående från 1724. Det nya reglementet medförde en tydligare reglering av position och befälsstruktur, men distinkta roller och yrkestitlar för alla anställda liksom även, för första gången, en standardiserad uniform för alla tulltjänstemän (tidigare hade man ingen standardiserad eller ens enhetlig mundering). Målsättning var att skapa en professionell och motiverad kår av tjänstemän som med nit och flit kunde bekämpa den florerande smugglingen.

Kustbevakningen, som skedde till sjöss i jakter eller till häst längs med kusterna ställdes på militär fot. Särskilt västkusten och södra Sverige kom dessa kårer att förstärkas avsevärt, som det var här smugglingen pågick som mest intensivt. Man sköt till större resurser, bland annat för att renovera upp och bemanna de jakter (mindre båtar) man använde vid patrullering till sjöss. De erhöll även militära grader och beväpnades med pistoler och sablar, i södra Sverige redan 1832, i resten av landet 1835. Dessa kust- och jaktuppsyningsmännen (de som

patrullerade till häst och ombord på jakter, respektive) kom också att ställas under militärlagar. Det var en reform som ämnade väcka och bibehålla en strikt disciplin och kåranda samtidigt som det avsevärt höjde deras status och rang.

På de tio år som gått från Generaltullstyrelsens instiftande 1825, till året för denna undersökning, 1835, skedde alltså en påtaglig rörelse av modernisering. Ett mer reglerat, disciplinerat och professionaliserat tullväsende utkristalliserar sig, långt mer slagfärdigt och resursstarkt än tidigare iterationer. I sin samtid och på de berörda orterna får man föreställa sig att det måste framstått som rätt slående när tulltjänstemännen går från irreguljärt klädda och utrustade till uniformerade och, i kustbevakningens fall, beväpnade och i militär ordning. Maktens medel och vilja gjord i allra högsta grad synlig och närvarande.

3.3 Lokala förutsättningar

Smugglingen längs södra och västra Sveriges kustlandskap tycks sedan långt tillbaka djupt förankrad bland lokalbefolkningen (Olofsson, 2018). Förutsättningarna var goda: kusten är lång och omöjlig att bevaka effektivt, långa sjöfarartraditioner och etablerade handelsleder satte områdena i direktkontakt med internationella marknader.

Helsingborg och trakten därikring var inget undantag. Placerad vid Öresunds smalaste punkt är avståndet mellan Helsingör och Helsingborg inte mer än dryga halvmilen. Danska kusten är väl synlig från svenska sidan, även i roddbåt tar det vid gott väder inte mer än en dryg timme att korsa sundet. Sandstränderna som omger Helsingborg i både norr och söder var lätta att landstiga och lasta av gods vid (Olofsson, 2018; Knutsson, 2023, sid 72–74). En liten båt kunde lätt och snabbt sticka in mot land, lasta av gods och sticka ut till havs igen innan eventuell patrull hade chans att ingripa. Den öppna kustremsan gav god sikt, vilket kunde gynna bägge sidor. Patruller kunde lätt se en båt komma mot land, men omvänt var det lätt för eventuella smugglare att se en patrull komma mot dem längs stranden och kvickt lätta ankare.

I Sydsverige fanns en sedan länge etablerad tradition av transport, handel och frakt, särskilt i de gamla danska landskapen Bohuslän, Halland och Skåne. Denna så kallade allmogesjöfart bekräftades också av svenska kronan efter freden i Roskilde 1658 och gav en begränsad rätt att forsla varor och personer inom landets gränser för den kustlevande allmogen, såsom fiskare, roddkarlar, skeppare och dylikt (af Sandklef, 1977). Hade man en båt hade man vissa rättigheter att idka den näringsmässigt. Sjöfart och transport i mindre båtar var således djupt förankrat i traktens näringstraditioner, befast i lag lika gammal som den svenska överhetens makt där. Denna rätt till allmogesjöfart inskränkte sig till sjöfart på endast inhemska hamnar, det var uttalat förbjudet att gå på danska. Men historiskt hade detta sällan följts särdeles noga (af Sandklef, 1977).

Bekämpandet av smuggling var dock alltid något av en hopplös uppgift. Sveriges gränser var långa, glest bebyggda och omöjliga att faktiskt övervaka. Samtida källor beskriver smugglat gods som allestädes närvarande i cirkulation, på alla nivåer i samhället (Knutsson, 2019; Knutsson, 2023, kap. 5; Lundqvist, 2013, sid. 204). Smugglingen var en självklarhet och ett ont man kunde bekämpa, men aldrig framgångsrikt. Från politiskt håll hade man klart för sig att så länge förbuden fanns, så skulle också smugglingen förekomma (Generaltullstyrelsen, 1986, sid. 62).

Danmark hade genomfört en omfattande liberalisering av sin egen handelspolitik 1797 (Häggqvist, 2015, sid. 105), i skarp kontrast till Sverige. Det medförde att en lång rad varor som i Sverige var förbjudna till import eller föremål för prohibitivt höga tullavgifter var tillgängliga i Danmark. Eftertraktat, men förbjudet eller dyrt gods fanns alltså att tillgå både billigare och enklare bara tvärs över Öresund, och kunde snabbt och enkelt föras över till svenska sidan. Danska myndigheter hade varken anledning eller mandat att hindra detta, både inköp och utförsel var fullt tillåtet i Danmark för de flesta av dessa varor. Som stapelstad var också Helsingborg en viktig handelsplats, regional centralpunkt och med goda förbindelser inåt landet. Förhållandena var alltså perfekta för att en marknad i kontraband skulle floras i och kring staden.

3.4 Proletarisering och pauperisering

Under det tidiga artonhundratalet sker i Sverige en omfattande förändring av landsbygdens sociala och ekonomiska sammansättning. Delvis ökar befolkningen snabbt, och delvis pågick en rationalisering och marknadsintegrering av produktionen. I vad som kan kallas agrarkapitalism kom allt fler att leva som avlönade arbetare, snarare än egna producenter, medan ägande koncentrerades till fler och större egendomar. Allt fler levde på tillfälliga, säsongsbetonade arbeten och var också mer rörliga. En tilltagande social skiktning på landsbygden innebar alltså en ökad proletarisering och pauperisering (Schön, 2007, kap.2; Svedin, 2015, sid. 44–47).

En allt större befolkning, varav många var lönearbetande med begränsade medel hade alltså blivit ett etablerat faktum. Denna utveckling sammanfaller också med vad som tros vara en ökning av brottslighet under den första halvan av artonhundratalet, både i Sverige och Europa (Svedin, 2015, kap. 5; Österberg, 1991, sid. 84). Det finns tyvärr ingen tidigare forskning som entydigt visar på att detta innefattar även smuggling, men det har påståtts att smugglingen i Skåne nådde sin kulmen under 1820-talet (Generaltullverket 1986, sid. 62; Olofsson, 2018), vilket alltså skulle sammanfalla med en generell ökning av brottslighet.

Vilka var smugglarna? Det ser olika ut beroende på områden, och varor. Lokala förhållanden dikterar givetvis delvis vilka sätt man kan föra kontraband över gränser.

Det finns exempel på större organiserade gäng, särskilt i Frankrike och England, vilka studerats av Winslow (2011) och Kwass (2014). Under sjuttonhundratalet ofta väldigt stora, beväpnade och beredda att ta till hot och våld, även dödligt sådant. Dessa tycks ha åtnjutit stort stöd bland lokalbefolkningen och lokala myndigheter hade enorma svårigheter att effektivt bemöta dem. I till exempel sydöstra England (Sussex) och Frankrike (Isère/Savoy) fick till och med militär sättas in mot dem. I Sverige verkar det som att liknande ligor funnits åtminstone längs med Västkusten, att döma av de exempel på storskaligare operationer som dyker upp i forskningen, bland annat mitt eget material, men också Olofsson (2018). Vi vet för närvarande inte hur dessa större operationer finansierades, organiserades eller vilka som låg bakom dem. Knutsson (2023; 2019) har påvisat kopplingar mellan framgångsrika handlare och smugglare i Göteborg och Stockholm under sent sjuttonhundratalet, i åtminstone ett fall till och med handlare som försett hovet med varor. Men huruvida samma sak kan sägas gälla för Skåne och Helsingborg vet vi inte. Kopplingar kan vara svår att utröna, som Lundqvist (2013) och Knutsson (2019) påpekat, eftersom insmugglat gods ibland tycks ha saluförts tillsammans med lagliga dito. Kontrabandet så att säga maskerades av de sanktionerade varorna när det väl skulle säljas till konsumenter.

Parallellt med de stora ligorna pågick smuggling i betydligt mindre skala. Ensamma eller i mindre grupper, ingen organisation som sådan vad det tycks, en sidosyssla för arbetande, hantverkare eller småskaliga bönder. Forskning pekar på att en del smuggling gick till på detta sätt (Morieaux, 2016; Kwass, 2014; Winslow, 2011; Knutsson, 2023), det kunde vara en god extra inkomstkälla utöver annat arbete, eller ge tillgång till eftertraktade konsumtionsvaror. Vi vet dock inte hur mycket dessa två former av smuggling överlappade eller hölls separat. För Skånes västkust vet vi inte i hur stor utsträckning människor förde kontraband på eget bevåg eller för eget bruk, fler och större studier av källmaterial skulle behövas för att utröna den saken.

4. Källmaterial

4.1 Materialbeskrivning

Källmaterialet består i rapporter författade av tulltjänstemännen vid Helsingborgs Sjötullkammare under år 1835 och som lämnats in till rådhusrätten efter beslag av misstänkt smuggelgodis eller incident av smugglingsaktivitet i och runt Helsingborg, Råå och Höganäs. Vidare har jag använt mig av rättens kvitton och innehållsförteckningar på beslagen som för det mesta återfinns tillsammans med rapporterna. Allt material är handskrivet i original, och är varken digitaliserat eller indexerat. Källmaterialet återfinns i Helsingborgs domboksserier från 1831 och framåt. Materialet förvaras vid Landsarkivet i Lund.

Valet av just året 1835 har ingen särskild betydelse som sådant, meningen med undersökningen är att göra ett stickprov och studera ett fenomen som är vanligt

förekommande genom hela artonhundratalet och dessförinnan. Ett skäl är att det då gått exakt tio år sedan en omfattande omorganisering av tullväsendet i Sverige och som fortsatt gradvis för att nå en sorts mognad vid mitten av 1830-talet.

År 1835 års dombok innehåller 110 rapporter arkiverade i protokollen. Samtliga dessa har studerats och analyserats för denna undersökning. En handfull av dessa rapporter rör händelser som ägde rum i december 1834. De ligger i 1835 års dombok eftersom Rådhusrätten höll ledigt under jul och nyår, och ärenden som inkommit under tiden hanterades vid första sammanträdet för det nya året. På motsvarande sätt finns rapporter från andra halvan av december 1835 i 1836 års dombok. Dessa har inte studerats.

Materialet är närmast att likna vid en blandning av vittnesmål och polisrapporter; de beskriver var, när och hur beslag gjorts, de beskriver händelseförlopp och eventuella personer inblandade. Som regel skall rapporterna också innehålla en begäran om rättslig åtgärd från rättens sida: i de fall där skäl föreligger kan det innebära att kalla in personer för utfrågning, väckning av åtal eller liknande. De är för det mesta kortfattade och strävar efter att koncist och nyktert redogöra för omständigheterna kring ett beslag. I vissa fall är de endast informativa notiser, men i de flesta fall är de beskrivande skildringar där tjänstemännen återberättar vad personer gör och säger samt vilka bevekelsegrunder som legat bakom visst agerande från tulltjänstemännens sida. Rapporterna drogs nämligen inför rådhusrätten vilken beslutade om åtgärd vid varje enskilt fall. De tjänade alltså som ett underlag vid rättslig prövning, och av det skälet finns de arkiverade med övriga rådhusrättshandlingar och inte i tullens arkiv. Tidigare hade dessa ärenden dragits framför särskilda sjötullsrätter, men dessa upplöstes 1831 och ansvaret för handläggningen av rättsärenden rörande kustbevakning och import flyttades över till de lokala rådhusrätterna.

Gods som beslagtogs under misstanke om smuggling hölls i förvar i Sjö tullkammarens packhus fram till dess att rätten kunde besluta huruvida godset var att betrakta som otillåtet infört eller ej (Generaltullstyrelsen 1986, kap. 7). I de fall det fanns en känd ägare (eller att någon trädde fram inför rätten med ägandanspråk) kunde dessa bestrida beslaget och kräva att hela eller delar av godset återlämnades. Besluten återfinns i rättens protokoll tillsammans med innehållskvitton på beslagen, som detaljerar exakt vilka artiklar som ingår i beslaget, vem som fört in det till kammaren, kvantitet och uppskattade penningvärde, samt slutligen vilka av dessa som godkänts för införsel eller inte. Det är ett rikt och ofta detaljerat källmaterial, men det skall understrykas att rapporterna *inte* är detsamma som domar, och man bör hålla i åtanke att en del av det gods som beslagts under misstanke om olaga införsel också blir återlämnat till sina ägare och tillåtet för import av rätten.

Rapporterna är tulltjänstemännens versioner av händelseförlopp, och kan inte betraktas som objektiva skildringar. Eftersom tulltjänstemännen erhöll en andel av försäljningssumman av beslagtaget gods är de alltid jäviga i målen – det låg i deras intressen att det gods de förde in till kammaren skulle dömas som illegalt infört. I de situationer där våld eller kränkande

beteende gentemot dem anmäls är deras jäv helt uppenbart. Försvaren från de anklagade går att återfinna i de fulla domstolsprotokollen, men för denna undersökning har de inte kunnat studeras med tanke på begränsningar i tid och utrymme.

Lyftas bör också frågan om korruption bland tulltjänstemännen själva. Detta är svårt att säga något bestämt om. Det har påståtts att tulltjänstemännen under 1700-talet och det tidiga 1800-talet var särskilt betygda av detta (Olofsson, 2018). Under inledande studier av källmaterialet gjorde jag själv nedslag bland rapporter och domstolsprotokoll från olika år av 1830-talet och fann åtminstone ett exempel (1839) på en tulltjänsteman som åtalas och fälls för delaktighet i smuggling. Inga sådana fall återfinns dock bland rapporterna från 1835. Att det förekommit kan vi rimligtvis antaga, men flera omständigheter talar emellertid mot att tulltjänstemännen generellt skulle vara benägna att göra gemensam sak med smugglarna: För det första låg deras egna finansiella intressen i att anhålla och beslagta gods, snarare än att samarbeta. För det andra den pågående professionaliseringen som nämnts i avsnittet ovan, där vid pass 1835 en betydligt mer effektiv och disciplinerad tulltjänstemannakår har ersatt den lösare tidigare organisationen. För det tredje tycks, som vi skall se, antipatierna gentemot tulltjänstemännen från smugglarna vara både djupt rotade och hårdföra.

Vid tiden för undersökningen förekommer en rad olika grader och tjänstetitlar inom Generaltullstyrelsen. Överuppsyningsmän, kustuppsyningsmän, vaktmästare, roddare, inspektorer och tullförvaltare för att nämna några. I uppsatsen kommer jag dock referera till dem som tulltjänstemän eller tullbetjänter för att förenkla diskussionen, då deras exakta tjänstetitlar inte är av relevans för analysen i sig. Vid återgivandet av rapporter kommer jag ibland att bruka deras specifika tjänstetitlar så som de framgår i materialet, främst för att det underlättat skrivandet, och för att det i någon liten mån levandegör de händelser som beskrivs.

Styrkor i materialet är att det är systematiskt och heltäckande. Till skillnad från källmaterial från äldre tid (se Knutsson för diskussion om problemen med äldre källmaterial på smuggling) finns det hela serier, vilket är en historisk skatt för framtida forskning.

5. Metod

Undersökningen har bestått i att läsa igenom alla rapporter från tulltjänstemännen som behandlats av Rådhusrätten i Helsingborg under 1835. Analysen kan sägas bestå av två delar: Först en induktiv slutledning, där jag utifrån källmaterialet identifierar olika former av motstånd. Därefter har jag satt mig att förklara och förstå detta motstånd utifrån de teoretiska perspektiv som beskrivits i teoridelen.

En kvalitativ analys av källmaterialet tillåter mig att sätta materialet i dialog med annan forskning, historiskt sammanhang och teoribildning. Det är också en anpassning efter

uppsatsens omfång. Det begränsade källmaterial som en kandidatuppsats tillåter kan göra det svårt att säga något konkret om ämnet. Som påtalats tidigare är smuggling ett fenomen som bäst studeras genom en mångfald av källor, vilket inte ryms inom ramen för den här uppsatsen. En teoretiskt orienterad, kvalitativ läsning av materialet ger möjlighet att trots det generera kunskap.

Jag beskriver studien som mikrohistorisk. Med det menar jag att källmaterialet den utgår ifrån är snävt angränsat i tid och rum. Forskningsläget är tunt vad gäller smuggling i Sverige under 1800-talet, det mesta som har gjorts har fokuserat på 1700-talet. Alltså inte direkt jämförbart i allt men man får arbeta med det som finns. Men, med antagandet att vi kan applicera strategi/klass-perspektivet kan vi dra paralleller.

6. Analys

6.1 Rapporternas innehåll

Hur tog sig motståndet då uttryck, vilka handlingar kan vi se i rapporterna? Jag har naturligtvis inte möjlighet att i detalj redogöra för innehållet i samtliga 110 rapporter, utan kommer att välja ut ett antal exempel som särskilt intressanta. Jag kommer tala om innehållet i övriga rapporter mer generaliserande. Förhoppningen är att genom att blanda både det narrativt detaljerade med det översiktliga kunna måla upp en levande bild av källmaterialets innehåll.

Rapporternas innehåll är varierat, men för att organisera dem har jag inordnat dem i skissartade kategorier vilka jag kommer utgå ifrån för min analys. Dessa kategorier är endast till för att kunna ge en sorts översikt och utgångspunkt för redogörelse av mina fynd. I tabellen nedan har jag listat dessa tillsammans med antalet rapporter som kan sägas höra till varje kategori. I kategorin ”övrigt” sorteras de ärenden som inte haft med smuggling att göra, medan de oläsbara rapporterna är exakt det – jag har inte förmått dechiffrera handskriften i dessa två.

TABELL: Rapporter fördelade på kategorier.

Upphittat gods	27
Incidenter med inslag av hot/våld	9
Gods beslagttaget från okända personer	22
Gods beslagttaget från namngivna personer men utan inslag av hot/våld	44
Övriga	6
Oläsbara	2
Totalt	110

Mest uppseendeväckande av dessa kategorier är de rapporter som beskriver incidenter av fysiskt våld eller hot om våld, och som exempel på motståndshandlingar är de av särskilt intresse, varför jag kommer uppehålla mig vid dem längre än de övriga. Som synes finns nio sådana rapporter. Det kanske inte låter som särdeles många fall, men i procentuella termer innebär det att vid åtta procent av alla ingripande utsattes tjänstemännen för allvarliga hotelser och våld.

6.1.1. Tullbetjänter på reträtt

Den 21e februari 1835, vid sextiden på kvällen, befann sig vaktmästaren Möller på patrull strax utanför Helsingborg med sina kollegor, kustuppsyningsmännen Caunitz och Lindwall. Möller, som gått något i förväg längs vägen, möter där på fiskedrängen Nils Andersson, i tjänst hos den avlidne färjemannen Petter Jönssons änka. Möller ser att Nils bär på något, instoppat under sina kläder. Möller fattar omedelbart misstanke och beordrar Nils att visa vad det är han bär på samt att han skall åtfölja Möller till Tullkammaren i staden. Fiskedrängen säger sig inte ha något alls med sig och under det att han ”började stormskrika” vänder han på klacken och springer därifrån.

Möller inväntar sina kollegor och tillsammans fortsatte de åt samma håll men efter bara en liten stund möts de av skepparen Nicanor Knutsson som går i täten för en grupp på omkring tjugo män, beväpnade med pistoler och käppar. Från gruppen hörs någon ropa åt Möller: ”Var det du, din svinhund, som överföll gossen?”. En av männen, garvarlärlingen Petter Henckel, går mot Möller och utdelar omedelbart ett hårt slag över huvudet. Möller börjar blöda från slaget och för att värja honom drar Caunitz sin tjänstesabel och hugger Henckel över nacken. Vi får förmoda att tjänstesabeln för tulltjänstemän i likhet med polisens var en mindre vass variant än de som brukades i krig, för i stället för att skilja Henckels huvud från kroppen resulterade detta hugg endast i en förstörd kapprock och ännu argare garvarlärling. Män ur folkhoppen omringar Caunitz med dragna pistoler och Petter Henckel trycker sin egen mot Caunitz bröst. Vidare eskalering skall ha avväjts av Nicanor Knutsson som flera gånger utropade ”Låt bli, Petter”. Därefter har Nicanor själv dragit sin pistol och riktat den mot Caunitz med uppmaning att slå till igen med sabeln och se vad som då skulle hända. De övriga männen, som dröjt en liten bit bort medan detta pågick trängde sig nu på igen, och tar upp Nicanors uppmaning att Caunitz skall våga slå till igen. Caunitz, Lindwall och den blödande Möller ser sig nödgade att fly platsen och drar sig undan in till staden för att undkomma männen. De tycks inte ha förföljts och återvände till Tullkammaren för att avlägga rapport om det inträffade.

I en snarlik situation som inträffade på Nyårsaftonens dag 1834 (och som alltså drogs inför rätten i januari 1835) fann sig tre tulltjänstemän jagade på flykt efter en konfrontation med en namngiven och välkänd smugglare i staden. Upprinnelsen då var att smugglaren oprovocerat ropat något förolämpande åt dem när de passerat, när de då konfronterat denne utbröt omedelbart fysiskt våld och slutade i att en folkhop förföljde tullbetjänterna genom staden. Tulltjänstemännen barrikaderade sig hemma hos en av dem och fick där vänta tills folkmassan dragit sig undan.

Rapporterna avslöjar för oss hur konfrontativt mötet mellan smugglare och tulltjänstemän kunde vara, men också hur rörig vardagen kunde te sig för en tulltjänsteman. Vi kan inte säkert veta om alla männen som uppträdde så hotfullt var faktiska smugglare eller om de drogs in i konflikten av något annat skäl. Det är möjligt att vissa av dem inte alls var inblandade i någon smugglingsverksamhet, men ändå deltog i att attackera tulltjänstemännen. Därom kan vi inte säga något med säkerhet, alldeles oavsett kan vi dra slutsatsen att i sin tjänsteutövning kunde tulltjänstemännen stöta på ett övermannande motstånd inför vilket de kunde göra föga mer än att ta till flykten. Rapporterna visar i vilket underläge tulltjänstemännen kunde befinna sig, och hur snabbt ett motstånd i vissa lägen kunde mobiliseras.

6.1.2. ”Så ni äro Rövare”

Natten till den 26e februari befinner sig kustuppsyningsmannen Lindwall tillsammans med några biträden utanför Helsingborg. De ser hur en folksamling bildats nere vid stranden och beger sig dit. En båt anländer, fyra personer stiger ur den och tungt lastade vadar de i land genom bränningarna. Lindwall med sina biträden möter dem och förklarar dem anhållna. Två av dem kan identifieras: trumpetaren Schoos vid husarregementet och garvarlärningen Petter Henckel. De andra två personerna kastar omedelbart ifrån sig sina bördor och springer, i mörkret försvinner de i folkmassan och kan inte identifieras. Lindwall förklarar att de inte hade möjlighet att förfölja dem eftersom

... Schoos och Henckel genast wid anhållningen började att våldföra sig, hvarwid Schoos hotade mig med en Pistol öfver hufvudet, och Henckel helpände en dylik och satte för bröstet på mig, med yttrande om att willja skjuta, samt tillade – wore detta något av vårt skulle jag visa eder att ni ej skulle få det under beslag. Wid anhållningen tillkännagaf jag, ehuru jag war klädd i uniform, att jag war Tullbetjänt, då Schoos swarade – ja så ni äro Rövare.

Tulltjänstemannen avbryter alltså en pågående smuggling, försöker anhålla två personer men blir hotad till livet med två pistoler. Hotet om våld är signifikant och uppvisar en hårdför attityd gentemot tulltjänstemannen. Henckel säger sig vilja skjuta Lindwall, och antyder att anledningen till att han inte gör det, är att det gods som Lindwall beslagtar inte är Henckels egna. Vi får också ett exempel på hur smugglarna kanske såg på tulltjänstemännen. Trumpetaren Schoos benämner honom nedsättande som en rövare, någon som orättfärdigt lägger beslag på andras gods. I alla exemplen hittills framträder en öppen motvilja, kanske ett förakt. Det tidiga artonhundratalet är ännu ett samhälle där personlig heder är av yttersta vikt – att förolämpa, hota och skrämma eller jaga på flykt är mycket kraftfulla markeringar och vittnar om hur illa ansedda tulltjänstemännen var bland smugglarna.

Tyvär ger inte rapporten några detaljerade upplysningar om folkmassan som stod på stranden. Alltihop sker nattetid, och att en större folksamling råkar stå exakt där en båt med smuggelgods löper i land är knappast en slump. De är uppenbart där för att möta upp smugglarna när de kommer i land. Men är de själva smugglare, eller kanske kunder? Lindwall

pekar endast ut två av de närvarande som medhjälpare till Henckel och Schoos, men resten tycks han inte fästa särskild vikt vid. Efter uppmaning från tullbetjänterna beger sig alla utom de två medhjälparna i väg till sitt. Ingen av dem ingriper heller varken till försvar av smugglarna eller tulltjänstemännen. Lindwall tycks inte betrakta dem som smugglare, (eftersom han särskilt pekar ut endast två personer) men helt klart har de vetat om att en landning skulle ske där och då. Folksamlingar dyker upp i andra rapporter, ibland beskrivna som boende i närheten av platsen, men det är sällan närmare förklarat.

6.1.3. Tyger, paraplyer och rom

Under en patrull norr om Höganäs den 7e juli omkring klockan 1 på natten får kustuppsyningsmännen Lindblad, Pihl och Unbeck syn på tre vagnar som eskorterade av femton till tjugo personer leds upp från stranden. I hast rider de fram för att anhålla ekipagen och överraskar gruppen. Vagnarna är alla lastade med packar och ankare (en sorts tunnor). I förvirringen får de tag i två av vagnarna, medan den tredje vänder om, kastar av sin last och kör sin väg ifrån platsen. Uppsyningsmännen förklarar högt vagnarna och godset för anhållet av Tullen. Smugglarna, som först omringat dem, tvekar och drar sig undan ungefär tjugotrettio meter. De samlar sig och under rop börjar de avfyras pistolskott mot Lindblad, Pihl och Unbeck, vilka besvarar elden med sina tjänstevapen.

Rapporten uppger att uppskattningsvis tjugo till trettio skott (*sic!*) avfyras men trots den intensiva eldgivningen skadas ingen på vardera sida och efter denna skärmytsling skingras smugglarna i mörkret. Rapporten meddelar att man inte kunnat identifiera någon av de inblandade. Kort därpå anländer ytterligare två kustuppsyningsmän som varit på patrull i närheten. Tillsammans för de hela lasten in till Tullkammaren för granskning. Detta visar sig vara ett omfattande beslag som upptar två hela sidor kvittens. Ett urval kan här ges: en stor mängd tyger, dukar, sjaletter, förkläden, handskar, knivar, koppar, brickor, sydynor, paraplyer, tobak, konjak, brännvin, malagavin och rom. Utöver godset ingick även de två vagnarna och hästarna som drog dem samt – i ett pregnant exempel på tjänstemannanit – en gammal kapprock som legat kvarglömd i ena vagnen (värderad till 1 riksdaler). Totalt värderades alltsammans till cirka 5500 riksdaler, vilket med 2020 års penningvärde motsvarar ungefär 750 000 svenska kronor. Det var det största belaget under året och måste utgjort en svår förlust för smugglarna. Endast ett par andra beslag kommer i närheten av storleken; den 13e november (5000 riksdaler), och den 2e december (4000 riksdaler). Tre vagnar med så stor last, eskorterat av femton till tjugo beväpnade män, alldeles utöver de som fraktat varorna över Östersund i båtar, är en imponerande operation. Det fordrade organisation, koordinering och inte minst kapital. Det är en indikation på hur etablerade dessa verksamheter var, med tillgång till både manskap, resurser och kontaktnätverk.

Typiskt för våldet och hoten är att det är av graverande och uppseendeväckande karaktär. Pistoler och sablar dras, slag utdelas eller skott avfyras. I endast ett av dem kan vi inte tala om allvarligare hot eller våldsamheter. De som var beredda att direkt konfrontera tulltjänstemännen var villiga att ta göra det med kraft.

6.1.4. Okända flyende, upphittat gods

22 rapporter beskriver hur tulltjänstemännen beslagtar gods från oidentifierade personer. Det typiska vi ser i dessa rapporter är att tjänstemännen påträffar personer som bär eller fraktar smugglat gods men som vid mötet flyr platsen utan att tulltjänstemännen hinner i kapp eller kan avgöra vem eller vilka personerna var. Detta sker till sjöss eller längs landsvägarna och stränderna, det sker också under dygnets alla timmar. Storleken på beslagen varierar, allt från ett halvankare (ca 20 liter) rom eller vin, till hela vagns- eller båtlaster med olika varor på värden upp till 5000 riksdaler (motsvarande drygt 660 000 svenska kronor 2020). Ett scenario som ofta utspelar sig är att tulltjänstemännen under patrull får syn på mindre båtar som styr in mot stränderna. Ibland hoppar personer ur båtarna bärandes på gods, ibland står det mindre folkansamlingar och tar emot det på stranden. Det slutar dock alltid på ungefär samma sätt; smugglarna får syn på tulltjänstemännen, lämnar varorna bakom sig och skingras utan att någon kunnat identifieras eller upphinnas medan båtarna sticker ut till sjöss igen. Det förekommer fall där båtarna lägger ut och gör ett nytt försök att löpa i land en bit bort, medan tulltjänstemännen följer efter, vilket resulterar i en sort katt-och-råttalek där smugglare och tjänstemän rider eller seglar upp och ned för kusten i försök att överlista den andre.

Det kan förvåna en läsare att beridna tulltjänstemän så sällan lyckades rida i kapp flyendes personer till fots. I rapporterna ges ibland den förklaringen att personerna i fråga kunde bege sig in i planteringar, vilka hindrade vidare förföljelse. En mer cynisk spekulation skulle kunna vara att för tulltjänstemännens vidkommande var det mer angeläget att få tag i smuggelgodset snarare än smugglarna själva. Tulltjänstemännen erhöll som sagt en ekonomisk ersättning för konfiskerat gods, och ett gripande kunde vara besvärligt och farligt, som vi sett exempel på ovan. Bättre då att försäkra sig om godset och låta smugglarna löpa. Detta är ren spekulation dock, och vi har som synes exempel på att tulltjänstemännen i flera situationer inte drar sig för att ingripa mot smugglare i situationer trots att de befunnit sig i kraftigt numerärt underläge.

Att tulltjänstemännen oförhoppandes hittat smuggelgoods under sina patrulleringar är även det en vanlig kategori. Ibland har det legat nedgrävt i sanden, gömt i skjul, under båtar eller försänkt med lina och boj. Ibland har det utan vidare legat uppstaplat på stranden. Av de 110 rapporterna faller 27 under denna kategori. Det är föga dramatiska rapporter, och är inte direkta tecken på motstånd. Indirekt tyder de dock på ett vidspritt hanterande av smugglade varor. Det är många fynd och i flera fall endast nödortfött gömda (eller inte alls).

6.1.5. Fredliga anhållningar

Med detta menar jag de incidenter i rapporterna där tulltjänstemännen anhållit en identifierbar person som fraktar eller innehar misstänkt smuggelgoods, men där ingripandet inte resulterat i direkta hot eller våldsamheter. Detta är den största kategorin med 44 rapporter. Många av dem är beslag gjorda under patrullering tills häst eller ombord på tullens jakt där personer inte flytt platsen, eller har gjort det för sent så att tulltjänstemännen kunnat identifiera de inblandade. Andra exempel är husvisitationer och inspektion av båtar som anlant i hamnen. I nästan samtliga fall är det färre än tre personer som anhålls, oftast är det ensamma personer eller två-

tre personer i sällskap som ertappas med gods. Mestadels är det mindre beslag som görs, inte mer än vad en eller två personer kan bära. Rapporterna uppger deras namn, men också i den mån författaren kunnat utröna det, personernas yrke eller annan position. Det ger oss en känsla för vilka det var som handhade smugglat gods. Tre grupper framträder: En mindre grupp hantverkare, skeppare eller handlare i Helsingborg stad, bönder från kringliggande landsbygd och slutligen en heterogen grupp som kan beskrivas som en sorts arbetarklass. Det är fiskare, småhemmansägare, drängar, pigor, lärlingar, färjekarlar och åboer (lantbrukare som inte ägde sin jord). Kort sagt den mindre bemedlade, breda allmänheten. Denna sistnämnda grupp är i absolut majoritet, både i kategorin fredliga anhållanden, men likaså bland de som nämns i samband med våld.

Det går att utläsa en del exempel på motstånd bland dessa rapporter som är av fredliga karaktär än det fysiska eller hotande vi sett tidigare. Det är av mer passiv natur, såsom att svara undvikande eller inte alls på frågor från tullbetjänterna. I vissa fall är det uppenbart spelad okunnighet, som när tulltjänstemännen frågar vem som har nycklar till en bod eller magasin, och ingen i grannskapet säger sig kunna svara på det. I några av rapporterna försöker de anhållna argumentera mot tullmännen eller blir upprörda. Ett exempel på detta är en rapport från den 13 februari, då kustuppsyningsmannen Caunitz sent om kvällen i Helsingborg stoppat två män som medfört insmugglat toppsocker. Den ene arbetar för en handlare i staden, vilken också dyker upp och irriterat försöker övertala Caunitz att släppa männen och sockret. Försöket misslyckas och Strömberg inlämnar dagen därpå en skrivelse om bestridande av tillslaget. Det tar sig också uttryck i vägran att följa order från tulltjänstemännen. Det kan vara att de helt sonika vägrar följa med till tullkammaren, eller att de till exempel seglar rakt förbi tulltjänstemännen till sjöss trots anropning. Så var fallet den 5e november då kustuppsyningsmannen Samson möter hemmansägaren Hans Jönsson och fiskaren Petter Pålsson körandes en vagn. Han ber dem stanna vagnen, men de ignorerar honom och kör lugnt vidare. När Samson då följer efter dem och upprepar anhållningen stannar de vagnen, kliver ur och går bara där ifrån i lugn takt utan att svara eller se åt hans Samsons håll.

Det visar på bristande foglighet och respekt för tulltjänstemännens auktoritet – oviljan att samarbeta är lika mycket en form av motstånd som att hota eller fysiskt sätta sig på tvär.

Mängden incidenter, och hur oraffinerade eller indiskreta metoderna är tyder på att man är man inte är särskilt brydd över att smuglingen är olaglig. I de allra flesta fallen är det mer slump än något annat som avgör om tulltjänstemännen avbryter smuglingsförsök eller hittar gods. Personer rör sig helt öppet i både staden och på landsbygden med varor under armarna eller i sina vagnar. Hade övervakningen varit mer effektiv, eller hade smuggling setts som en stigmatiserande handling hade man inte gjort det så ogenerat eller oförsiktigt. Chansen att åka fast tycks inte ha avskräckt människor nämnvärt, så riskerna måste setts som tämligen små. Vidare förstår vi av rapporterna att många i lokalsamhället är ingripna i smuglingen på ett eller annat sätt. De stora beväpnade grupperna är iögonfallande, men för att vara en olaglig handling är det anmärkningsvärt att så många så obekymrat är involverade. Det är inte fråga

om endast förhårdade smugglare i gäng utan i de allra flesta fallen är det vanliga medborgare som handlar med, fraktar eller förvarar smuggelgods. Gränsen mellan smugglare och civila är extremt porös, om man ens kan dra en sådan överhuvudtaget. Vad som framträder är att smugglingen är en integrerad del av vardagen och lokalsamhället. Folksamlingarna som ibland omnämns är inte bara passiva åskådare, utan delaktiga i en konstant pågående handel över Öresund, som tullen trots sina ansträngningar har svårt att effektivt beivra. Denna handel hade varit förbjuden alltsedan Skåne blev svenskt i och med freden i Roskilde 1658, men likväl fortsatte den, ja till och med ökade med tiden (se bl.a. O:son, Tullverket). Ett omfattande, konsekvent och kanske till och med strukturellt brytande av lagen menar jag kan betraktas som ett motstånd på lokalsamhällelig nivå.

Jag har gått igenom ett antal exempel och beskrivit för hur smuggling kunde se ut, och hur den kan beskrivas i termer av motstånd mot lagen. Genom våld och olydnad, och genom ringaktningen för tulltjänstemännen vars uppgift var att representera tullagstiftningen som påvisas i källmaterial ser man exempel på motstånd, både passivt och aktivt. Slutligen har jag riktat uppmärksamhet mot smugglingens omfattning och att den innefattar stora delar av lokalsamhället. På en aggregerad nivå framträder smugglingen i källmaterialet som intimt sammanvävd med människors liv i Helsingborg med omnejd. Smugglingen var inte bara en sysselsättning för några enstaka få i samhällets marginaler, utan var förankrad hos en allmänhet som inte tycks ha betraktat den som orättfärdig eller moraliskt fel. När tulltjänstemännen ingripit har man svarat med både våld och andra mer passiva metoder för att försvara något man sett som acceptabelt. Som smugglaren och trumpetaren Schoos gav uttryck för, sågs tulltjänstemännen av vissa som knappt bättre än rövare.

6.2 Diskussion

I tidigare avsnitt har jag argumenterat för att vi i smugglingens storlek och former kan utläsa motstånd på både individuell och mer allmän samhällelig nivå. I följande avsnitt kommer jag diskutera hur man kan förklara och förstå detta motstånd utifrån teoretiska infallsvinklar och historiskt sammanhang.

6.2.1 Smuggling som socialt brott; klassperspektiv

Mitt källmaterial visar på att smugglingen i och runt Helsingborg kan betraktas som vad Douglas Hay (1980) kallar ett socialt brott, alltså ett fenomen som förvisso är illegalt rent formellt, men som av många i närsamhället inte betraktas som normbrytande eller förkastligt. Det är i linje med vad både Cal Winslow (2011) och Michael Kwass (2014) funnit i sina studier av smuggling i England och Frankrike. Materialet visar också att många av de som är ingripna i smugglingen, har det gemensamt att de för det mesta är medlemmar av den mer ekonomiskt utsatta allmogen, lönearbetande människor med låga inkomster. Om vi så vill, kan vi kalla det ett proletariat. Det är denna grupp som utför smugglingen, och som visar på motstånd vid ingripande från tulltjänstemännen, särskilt det våldsamma motståndet utförs

uteslutande (i den mån vi kan identifiera dem) av personer ur denna grupp, vad vi idag nog skulle benämna ”unga män i låglöneyrken”.

Utifrån ett klassorienterat perspektiv, vilket Hay förespråkar, kan vi ganska rättframt reda ut det på följande sätt: Det tidiga artonhundratalet är ännu ett ståndssamhälle, föga demokratiskt och organiserat efter strikt hierarkisk ordning. Lagarna som reglerar allmogen är inte stiftade av dem, utan av en stat som fortfarande i mycket domineras av resursstarka eliter. Detta proletariat, de arbetande fattiga, kan lokalt ha egna normer kring vad som är acceptabla ekonomiska verksamheter, som går i direkt konflikt med statens. Smugglingen blir därmed en arena för konflikt och förhandling mellan dessa grupper, ofogligheten, motståndet som uppvisas är det sätt arbetande fattiga, de som smugglar, gör sitt avtryck i en klasspolitisk kamp. Det är en tolkning som kan synas stärkas av den forskning som gjorts på kriminalitet i allmänhet under det tidiga artonhundratalet. Eva Österberg (1991) och Glenn Svedin (2015) har kunnat visa att under denna period ökar både mängden brott i statistiken. Vilket kan förklaras av en större samhällsförvandling, där gruppen fattiga och obesuttna växer (Schön, 2007). En växande klass, utesluten från ekonomiska och politiska arenor gör motstånd på en aggregerad nivå.

6.2.2. Makroproblem

Det finns dock problem med denna tolkning. Man kan förvisso beskriva den samhälleliga utvecklingen på makronivå på så vis, alltså betydelsen av motståndet i termer av historiskt narrativ. Men det förklarar inte individers motivationer på ett psykologiskt plan, och man riskerar att reducera personers handlingar till en funktioner i en teleologisk förklaringsmodell. En renodlad klassanalys håller heller inte vid närmare granskning av klassintressen, det finns ingen homogen samling där. Exempelvis var konsumtionen av kontraband stor bland de högre stånden (Knutsson 2019; 2023). Vi kan förstås omformulera det i termer av statens intressen, snarare än det alldeles för vaga ”högre stånden”. Som jag påpekat i den historiska bakgrunden var tullintäkter en enorm inkomstkälla för den svenska staten under denna tid (Häggqvist 2015). Vi skulle också kunna beskriva det som att staten hade ett intresse av att försäkra sin kontroll över sitt ekonomiska territorium, ett mål som Knutsson identifierar som särskilt viktigt för att förstå importregleringen (Knutsson, 2023, sid. 217). Smugglingens utbredhet och det motståndet som uppvisas skulle kunna vara led i en konflikt mellan staten och undersåtarna. Det sker under en period av utökning av statlig kontroll, disciplinering, just som Foucault menar präglade det tidiga artonhundratalet (Turkel, 1990; Foucault 1977). Tullens omorganisering vore i så fall ett verktyg för den reformerande staten att säkra sin kontroll. Den nydanade tullverksamheten, med sina uniformerade tulltjänstemän som aktivt ingriper i smugglingen var ett sätt att disciplinera en växande underklass, att tukta den till lydighet och foglighet. Den nya tulltjänstemannen är en synlig manifestation av den strävan: hans nit skall i så fall förstås som ett första steg mot att förändra själva attityden mot smugglingen, rucka på den sociala acceptansen för den. Sett ur ett längre moderniseringsperspektiv är det ju också vad som skedde, men 1835 är denna process ännu i ett tidigt skede och människor sätter därför upp ett motstånd, är ännu inte beredda att förändra sina vanor eller åsikter.

6.2.3. Mikroproblem

Så långt allt väl, men samma problem återstår som med en klassanalysen; det kan inte förklara motståndet på ett konkret mikrohistoriskt plan, bara på större svepande nivå. Återigen tillskriver vi individer rollen av funktioner, snarare än ser dem som självständigt agerande subjekt. Det är just detta Hobsbawm (2000, sid. 28–29) motsätter sig i sin analys. Han menar att vi i efterhand inte kan applicera en politisk medvetenhet på historiska subjekt. Det finns inga bevis för att smugglarna drivs av någon medveten politisk agens, ett ideologiskt program. Motståndet mot tulltjänstemännen i Helsingborg har inte politiska förtecken i den bemärkelsen. De skall inte misstas för rebeller mot staten, eller som förnekare av samhällets normer, ej heller finns det skäl att betrakta dem som en sorts frihandelsaktivister eller att deras verksamhet har emancipatoriska förtecken. För, rent krasst var smugglingen endast en möjlighet, just eftersom den var illegal. Hade tullarna varit lägre, inga varor förbjudna hade inte handeln med kontraband varit en tillgänglig väg till inkomster och varor. Smugglarna var beroende av regleringen, samtidigt som de uppvisade bestämt motstånd när denna reglering faktiskt skulle implementeras. En motsägelsefull hållning.

Samtidigt är makroanalyser om makt och motstånd, klass och sociala brott goda förklaringsmodeller. Bägge är rimliga ståndpunkter: Smugglarna följer inte ett politiskt manifest, de är inte uttalat politiska aktörer. Men å andra sidan är de fullt medvetna om vad de gör, vad det innebär i termer av transgression. De håller inte med om vad lagen säger och de agerar därefter. Smugglarna har inte aktivt formulerat sin verksamhet som politisk, men onekligen innehåller den en politisk dimension. Deras praktik blir ett uttryck för denna förhandling och motstånd så som Hay förstår det. Att det är ett socialt brott måste innebära någon sorts medvetenhet om vad man gör när man smugglar, samtidigt som Hobsbawm menar att vi inte kan tala om denna medvetenhet som politisk. Det finns alltså en teoretisk klyfta i förståelsen av smugglingen och motståndet.

Förstår vi smugglingen i termer av strategi har vi dock möjlighet att brygga denna klyfta.

6.2.4. Smuggling som strategi

Med strategi menar jag alltså ett aggregat av handlingar som utförs medvetet i syfte att nå mer eller mindre artikulera mål. Strategier är sätt att navigera världen, rent pragmatiskt. Det är inte världsbild eller ideologi, utan de praktiker man implementerar för att främja sina intressen, och de görs så att säga överlagt, medvetet. Strategier är en integral del människors liv, en komponent i livsstil, i ekonomisk, social, reproduktiv aktivitet.

I ljuset av hur utbredd och sammanflätad smugglingen i Helsingborg var med samhällslivet, menar jag att vi kan betrakta den som en ekonomisk strategi som människor implementerade med sikte på att dra förtjänst och möjligen för att få tillgång till konsumtionsvaror de annars inte kunnat få. Strategier är viktiga för de som utövar dem, och ekonomiska strategier utgör basen för människor överlevnad. De är därför värda att försvara eller på olika sätt bibehålla även när de angrips.

Om vi börjar läsa smugglingen som strategi, förklarar det också motståndet, i alla dess former. Ett strategiperspektiv ger oss också möjlighet att börja tala om individers och gruppers motivationer på ett mer direkt plan än makroteoretiska. Det frigör det historiska subjektet från en roll den tilldelats i historiska narrativ och vi kan i stället se deras handlingar som självständiga, medvetna val av en person med egen agens, snarare än som en funktion. Strategi förklarar även det motsägelsefulla i att lagen å ena sidan ger möjlighet till förtjänst genom förbud och höga tullar, men att de som drar nytta av detta också ser det som en orättfärdig inskränkning när staten sedan söker efterhålla dessa lagar. En strategi baseras och formas efter de omständigheter människor ställs inför, rent pragmatiskt. Motståndet som smugglarna uppvisade var inte grundat i en ideologisk övertygelse, utan var ett försvar av en näring som pågått där i generationer. Huruvida premisserna var ”rationella” i någon politiskt argumentativ mening var inte en faktor.

Smuggling som socialt brott kan länkas samman med strategiperspektivet som ömsesidigt förstärkande: Strategin är möjlig eftersom det är ett socialt brott, utan brottsoffer. När många tar till smugglingen som en strategi fördjupar det i sin tur brottets inbäddning av social sanktionering. Att smugglingen i Helsingborg följde ett sådant mönster förefaller sannolikt, förutsättningarna var goda rent praktiskt med goda förbindelser, närhet och lång tradition av sjöfart bland allmogen, befast i särskilda rättigheter från sextonhundratalet (af Sandklef 1973). Helsingborg var ett utmärkt exempel på vad Morieaux syftar till när han beskriver transmigrantsamhällen; grupper som för sitt leverne korsar nationella gränser, bygger nätverk och relationer (sociala såväl som ekonomiska) på bägge sidor. De är akut medvetna om vad gränsen är och inte är. I Helsingborg är det många som för sitt dagliga arbete kommer i kontakt med Danmark, med internationella handelsnätverk. Dessa är inga vagabonder eller handelsresande, perifera minoriteter. De är fast förankrade i ett samhälle präglat av en transmigratorisk möjlighet. Under det tidiga artonhundratalet betyder det att det alltid finns en medvetenhet om vad man kan göra på vardera sidan Öresund, tillgången är inte spekulativ utan direkt synlig.

I ljuset av det är det rimligt att tala om smugglingen i Helsingborg som en ekonomisk strategi, förankrad och med djupa rötter i samhället. Därigenom förstår vi också motståndet – dess motivationer och dess seghet. För motståndet tycks inte vända sig mot staten i sig, eller mot privilegierade eliter, hierarkier. Det är inte en emancipatorisk rörelse med demokratiska förtecken, vilket vi kanske hade varit benägna att tolka det som, utifrån exempelvis Hay, Winslow, eller Foucault. Betraktat som strategi presenterar sig det i stället som ett försvar, ett skydd mot ingripande. Strategier är inte ideologiska politiska program, utan praktiska anpassningar, därför riktas heller inte motståndet mot den överhet som försöker stävja smugglingen, utan mot de som sätts att implementera regleringen: Tulltjänstemännen. Våldet gentemot tulltjänstemännen är inte rebelliskt i den meningen att människor förnekar lag och rätt eller gör uppror mot överheten utan man värnar om något som är en självklar komponent för att organisera sitt leverne.

7. Slutsatser och sammanfattning

7.1 Uppsatsens mål

Undersökningens syfte har varit att bidra med till historisk forskning om smuggling. Specifikt utifrån en tolkning av smuggling som en ekonomiskt strategisk handling vilken till sin natur också är en form av motstånd. Genom att studera själva konfliktytan mellan smugglare och tull har jag hoppats kunna finna nycklar till att förstå smuglingen bevekelsegrunder, och därigenom varför konflikten uppstår. Studien har varit utforskande i den bemärkelse att jag inte på förhand vetat exakt vad materialet skulle innehålla eller på vilket sätt.

Frågeställningarna var:

- *Vilka typer av motstånd gentemot Tulltjänstemännen kan utläsas i rapporterna?*
- *Hur kan vi förstå och förklara motivationerna till motståndet i termer av ekonomiska strategier?*

Efter en utläggning där jag placerat smuglingen i ett historiskt sammanhang har jag försökt identifiera olika former av motstånd, aktiva och passiva och har lämnat exempel på dem genom återberättande av utvalda delar av materialet. I rapporterna fann jag att motståndet mot tulltjänstemännen varierade avsevärt. Våldsamma och hotfulla situationer förekom liksom mer passiva former av motstånd som ovilja att samarbeta, ohörsamhet eller undvikande. Det viktigaste exemplet på motstånd för min argumentation är att motståndet till största del kan avläsas i omfattning och utbreddhet. Utifrån det har jag presenterat olika teoretiska perspektiv som kan förklara varför smuglingen var så utbredd, och uppvisade ett seglivat motstånd mot tullens försök att stävja den. Jag har diskuterat smuglingen utifrån klassperspektiv, som en form av socialt brott, utifrån konflikt mellan centraliserande stat och undersåtar, utifrån transmigratoriska perspektiv och använt begreppet ekonomisk strategi för att länka ihop dessa olika perspektiv till en helhetsbild.

7.2 Slutsatser

Smuglingen är invävd i människors livsstil och utgör en viktig sidoinkomst som existerar sida vid sida med andra sysslor och lönearbete. I Helsingborg är den omfattande och verkar vara en väl förankrad del av vardagen. Jag har därför dragit slutsatsen att vi bör betrakta smuglingen i Helsingborg som en ekonomisk strategi med rötter långt tillbaka i tid och kopplad till Helsingborgs särskilda möjligheter ekonomiskt, socialt och geografiskt.

Denna strategi kommer under påtryckning från en moderniserande stat, vilken söker utöka sin kontroll över både sitt ekonomiska territorium, och beteendet hos sina medborgare. Vid tiden för undersökningen är detta en ännu pågående process, och konfliktytor uppstår. Vi ser den konflikten i rapporterna från tjänstemännen vars uppgift det var att hindra och bekämpa smuglingen. Motståndet är envist och påtagligt, bland annat genom våldsamma eller hotfulla uppträdanden, vilket kan förklaras om vi tolkar det som ett försvar av en ekonomisk praktik, ett levnadssätt och en strategi. Till skillnad från andra makroteoretiska modeller ser jag inte att

detta motstånd har emancipatoriska förtecken för de som utför det. I stället har jag understrukit vikten av att förstå motivationer, snarare än teoretiska funktioner, hos historiska subjekt.

7.3 Framtida forskning

Smuggling i Sverige i historisk tid rent generellt är ännu delvis outforskat, och det finns stora potentialer för framtida forskning inom fältet. I arbetet med denna studie har det blivit uppenbart för mig. Bara utifrån källmaterialet jag har använt mig av finns det många möjliga avenyer för framtida forskning. Och det är endast en bråkdel av det som finns i våra arkivsamlingar. För denna undersökning har jag endast haft möjlighet att studera tulltjänstemännens rapporter, men ett första steg för framtida forskning vore att även göra en genomgång av de fulla domstolsprotokollen. Materialet rymmer även detaljerade kvitton på beslagtaget gods och finns dessutom i fullständiga serier från år 1831 och framåt. Det vore inte omöjligt att göra en försiktig men potentiellt upplysande kvantitativ studie av detta, något som helt saknas för svenskt vidkommande idag. Dessutom finns detta material inte bara i Helsingborgs domböcker, utan i alla regionala arkiv. Det finns möjligheter att expandera kartläggningen att innefatta fler år, fler platser, och inkludera mer av materialet där. Dessutom har som jag påpekat andra forskare visat på möjligheterna att använda fler källor för att ringa in och teckna konturerna av smuglingen i Sverige. Vi saknar ännu förståelse för hur smuglingen organiserades och finansierades, hur gods distribuerades, och hur djupt eller brett den illegala marknaden nådde. Det forskningsläget visar på idag är att det finns betydligt mer att upptäcka, ett stort stycke av vår konsumtions- och handelshistoria ligger ännu under ett ovisshetens täcke.

Källmaterial

Landsarkivet i Lund

Helsingborgs stadsarkiv: Rådhusrättens och Magistratens arkiv. Domböcker, allmän serie 1835, AI:131

Litteratur

Foucault, Michel. (1977) *Discipline and Punish: The birth of the prison*. New York: Vintage Books

Generaltullstyrelsen. (1986). *Tullverket 1636–1986: En jubileumsbok*. Sverige.

Hay, Douglas. (1980). *Crime and Justice in Eighteenth- and Nineteenth-Century England, Crime and Justice*, vol 2. Tillgänglig online: <https://www.jstor.org/stable/1147412> [senast åtkomst 23 maj 2023]

Heckscher, E. F. (1949). *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. D. 2, Det moderna Sveriges grundläggning*, halvbd 2. Stockholm: Bonnier

Hobsbawm, Eric. (2000). *Bandits*. New York: The New Press

Häggqvist, Henric. (2015) *On the Ocean of Protectionism. The Structure of Swedish Tariffs and Trade 1780–1830*. Doktorsavhandling, Uppsala universitet

Knutsson, Anna. (2023). *Shadow Economies in the Globalising World. Smuggling in Scandinavia 1766–1806*. New York: Routledge

Knutsson, Anna. (2019). *Clandestine commerce: retailing contraband textiles in late eighteenth-century Sweden*, *History of Retailing and Consumption*, 5:3, 261-275. Tillgänglig online: <https://doi.org/10.1080/2373518X.2019.1703323> [senast åtkomst 23 maj 2023]

Kwass, Michael. (2014). *Contraband: Louis Mandrin and the Making of a Global Underground*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

Lundqvist, Pia. (2013). Förbjudna tyger, i K. Nyberg and P. Lundqvist *Dolda innovationer: Textila produkter och ny teknik under 1800-talet*, Stockholm: Kulturhistoriska Bokförlaget

Morieaux, Renaud. (2016). *The Channel: England, France and the construction of a maritime border in the eighteenth century*. Cambridge: Cambridge University Press

Olofsson, Magnus (2018). Kriget mot Smugglarna, Populär historia, 10e maj. Tillgänglig online: <https://popularhistoria.se/samhalle/brott-straff/kriget-mot-smugglarna> [senast åtkomst 23 maj 2023]

af Sandklef, Albert. (1973). *Allmogesjöfart på Sverige västkust 1575-1850*. Lund: Gleerup

Schön, Lennart. (2007). *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Stockholm: SNS Förlag

Svedin, Glenn. (2015). En ohyra på samhällskroppen: Kriminalitet, kontroll och modernisering i Sverige och Sundsvallsdistriktet under 1800- och det tidiga 1900-talet. Höör: Symposion Brutus Östlings bokförlag

Turkel, Gerald. (1990). Michel Foucault: Law, Power, and Knowledge. *Journal of Law and Society*, Vol. 17 nr. 2 (Sommar 1990). Tillgänglig online: <https://www.jstor.org/stable/1410084> [senast åtkomst 23 maj 2023]

Viazzo, P.P. & Lynch, K.A., 2002. Anthropology, Family History, and the Concept of Strategy. *International Review of Social History*, 47(03), ss.423–452. Tillgänglig online: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-social-history/article/anthropology-family-history-and-the-concept-of-strategy/6CA60979DB0CD631DAED8ECDFABA2946> [senast åtkomst 23 maj 2023]

Winslow, Cal. (2011). Sussex Smugglers, in D. Hay, P. Linebaugh, J. G. Rule, E.P. Thompson and C. Winslow (eds) *Albion's Fatal Tree. Crime and Society in Eighteenth-Century England*, London: Verso

Österberg, Eva. (1991) Kontroll och kriminalitet i Sverige från medeltid till nutid. Tendenser och tolkningar. *Scandia tidskrift för historisk forskning*, vol. 57 nr. 1 (1991). Tillgänglig online: <https://journals.lub.lu.se/scandia/article/view/1039> [senast åtkomst 23 maj 2023]